

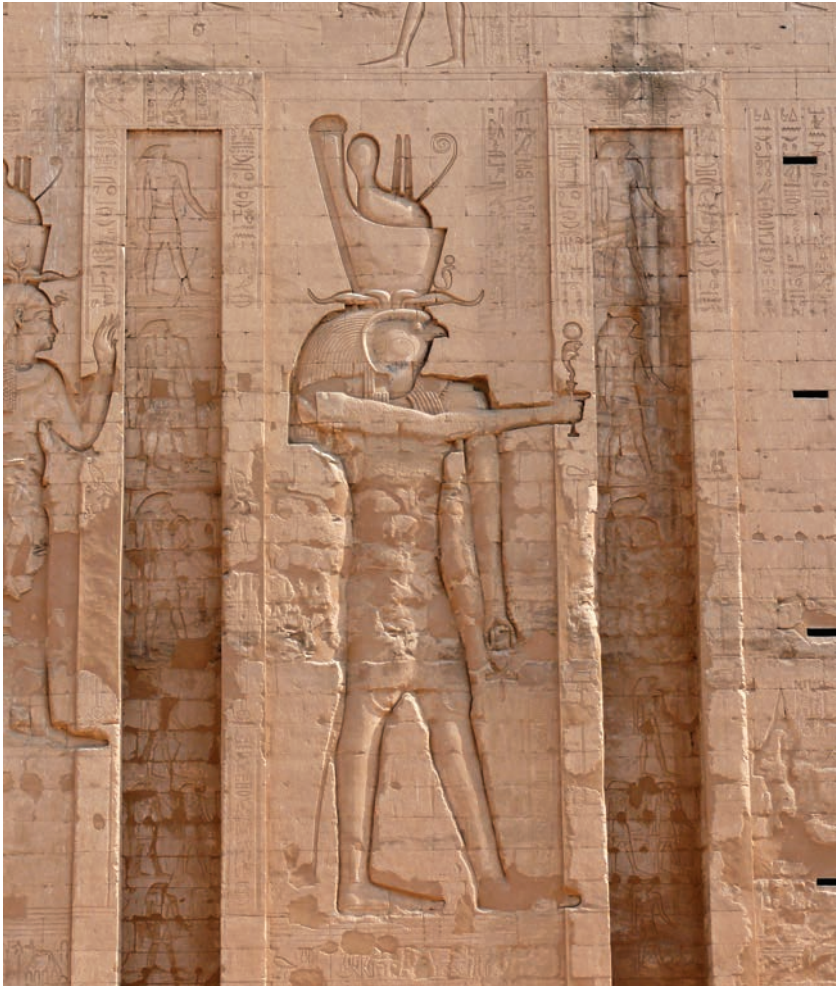
Vojtech Zamarovský

PUTOVANIE DO STAROVEKU

VOJTECH ZAMAROVSKÝ

PUTOVANIE
DO STAROVEKU

VOJTECH ZAMAROVSKÝ

PUTOVANIE DO STAROVEKU

PERFEKT

Text © Vojtech Zamarovský 1991 (heirs)

Photographs © archives of publishing house Perfekt, archives of Peter Zamarovský, Wikipedia
Slovak edition © Perfekt 2019

Publikáciu z verejných zdrojov podporil Fond na podporu umenia

Vojtech Zamarovský

PUTOVANIE DO STAROVEKU

Text: Vojtech Zamarovský

Odborné štúdie: doc. Michal Habaj, PhD. a Mgr. et Mgr. Markéta Melounová, PhD.

Preklad odbornej štúdie *Od Tibetu k najstaršiemu Thúlé*: Marta Moravčíková

Fotografie: archív vydavateľstva Perfekt, archív Petra Zamarovského, Wikipédia

Jazyková redaktorka: Marta Moravčíková

Grafická úprava: Pavol Janoško, DTP Perfekt

Druhé vydanie, vo vydavateľstve Perfekt prvé (doplnené)

Vydal Perfekt, a. s., Cukrová 14, Bratislava 811 08, ako svoju 846. publikáciu.

Rok vydania: 2019

Knihu so zľavou si môžete objednať vo vydavateľstve PERFEKT, Cukrová 14, 811 08 Bratislava,
e-mail: odbyt@perfekt.sk alebo kúpiť v Kníhkupectve Vojtecha Zamarovského, Karpatská 7,
811 05 Bratislava 1, alebo na www.perfekt.sk.

Elektronickú verziu tejto knihy si môžete kúpiť na www.martinus.sk a www.dibuk.sk.

Tlač: KASICO, a. s., www.kasico.sk

ISBN 978-80-8046-941-2

NA ÚVOD

Súborné dielo Vojtecha Zamarovského patrí už desaťročia do portfólia vydavateľstva Perfekt. Kniha *Putovanie do staroveku* však v našom vydavateľstve vychádza po prvýkrát a aj vďaka nej sa vieme vytratiť z dnešnej doby a presunúť sa do čias minulých. Vojtech Zamarovský, autor kníh literatúry faktu, veľakrát navštívil krajiny, kde kvitli staroveké civilizácie. Na svojich cestách študoval, pozoroval, zapisoval. Vďaka televíznemu seriálu *Velké civilizácie staroveku* sa zrodila myšlienka vydať knihu. Témou sú najvýznamnejšie pamiatky, o ktorých tento slovenský najprekladanejší autor literatúry faktu celý život písal a v knihe ich okomentoval. Hodnotný text Vojtecha Zamarovského je doplnený bohatým ilustračným materiálom, novým dizajnom a dvomi odbornými štúdiami, ktorých autormi sú doc. Michal Habaj, PhD., a Mgr. et Mgr. Markéta Melounová, PhD. Ich štúdie *Od Tigrisu k Aténam alebo putovanie s Vojtechom Zamarovským po svete starovekého Orientu a Grécka* a *Od Tibetu k najvzdialenejšej Thúle/Rímske dejiny písané Vojtechom Zamarovským* túto knihu obohacujú a posúvajú bližšie k čitateľom.

Šťastné putovanie, vzácní čitatelia

OD TIGRISU K ATÉNAM

ALEBO PUTOVANIE S VOJTECHOM ZAMAROVSKÝM PO SVETE STAROVEKÉHO ORIENTU A GRÉCKA

Bez toho, aby sme opustili pohodlie domovov nás Vojtech Zamarovský už niekoľko desaťročí sprevádza po cestách od najvzdialenejších kútov Iránu až po Heraklove stĺpy, pod ktorými Gréci rozumeli Gibraltár. Vodí nás nielen po ďalekých krajinách, ale putuje s nami v čase a my sa, stránka za stránkou, prostredníctvom jeho obrazného jazyka prechádzame vo svojej fantázii po Semiramidiných záhradách, budujeme so Sargonom Akkad alebo sa plavíme s Témistoklom na triére a napäto vyčkávame ako sa skončí bitka pri Salamíne, kde Gréci zviedli súboj na ostrie noža s Perziou, najmocnejšou ríšou vtedajšieho sveta.

Áno! Keď človek číta Zamarovského knihy má z tých románových a detektívnych príhod pocit, že si to autor vari musel vymyslieť. No nie je to tak. Jeho knihy predstavujú najčistejšiu formu literatúry faktu. Z najťažších tém robia literárnu látku. Z archeologických nálezov, z často útrpných a suchých správ, dolujú príbeh a Zamarovského rozprávanie pretvára nekonečné odborné monografie v záživné bytie. V jeho prácach nájdeme poznatky zaplatené nekonečnými hodinami autorových príprav, ale sú i literatúrou, ktorej dal vzniknúť prirodzený talent, no i nekončené zdokonaľovanie. A Zamarovský zlepšoval a zlepšoval. Potrpel si na kvalitu svojej literatúry ako iní veľkí hoc' aj románoví autori. O Hemingwayovi sa hovorilo, že si ráno sadol do kaviarne a v priebehu chvíľky napísal do zošita asi polovicu strany, ktorú potom zvyšok dňa už iba dookola zdokonaľoval. Niečo podobné nachádzame aj u Zamarovského. Písal rukou, hoci už všade naokolo bolo počuť cengot písacích strojov, a takto, rukou, prepisoval

RAMESSEUM. POZOSTATKY ZÁDUŠNÉHO CHRÁMU RAMESSA II. PRI ŠÉCH ABD EL-KURNE.

niektoré kapitoly stále dookola, až kým neboli podľa jeho predstáv. Možno to bola veľká námaha, ale výsledok sa dostavil. Jeho knihy ľudia milujú dodnes.

Majster otvoril slovenským a českým čitateľom brány mnohých civilizácií, ja tu na pár stránkach pripomeniem aspoň jeho výpravy do Orientu a Grécka, teda do kolísky západnej civilizácie a európskej kultúry.

• • •

Prvá kniha sa autorom nie vždy podarí. Keď človek začína písať, býva preto i poriadne nervózny. Je za tým strach, či výsledok bude nakoniec za niečo stáť, či sa bude páčiť jemu, ale aj iným. Zamarovský sa rozhodol napísať svoju prvú knihu na konci päťdesiatych rokov 20. storočia. Tiahlo mu na štyridsiatku a možno to bol ideálny vek na začatie spisovateľskej dráhy. Rozhodne na to nebol starý. Taký Joseph Heller začal písať ešte omnoho neskôr, a na sile mu to rozhodne neubralo. Dôležité bolo, že Zamarovský podobne ako Heller mal prax práce so slovom. Roky pred tým, ako sa pustil na dráhu profesionálneho spisovateľa, prekladal. A neboli to nijaké „lacné“ ani ľahké diela. Rukami mu prešli Saint-Simon, Morelly, i korešpondencia Goetheho so Schillerom, ba aj taký ťažký text ako rímsky traktát o hospodárstve od Catona. Zamarovský bol teda istým spôsobom pripravený. Okrem toho, jeho prvá kniha z oblasti literatúry faktu nebola

až tak úplne jeho prvá. V päťdesiatych rokoch napísal viacero menších prác o socialistickom rozmiestňovaní výrobných síl či iných témach socialistického hospodárstva a nakoniec i celú knihu o plánovaní, ale tú nakoniec strčil do šuffíka a s myšlienkou a vierou v úspech začatého socialistického pokusu sa rozišiel. No i tieto práce mohli mať význam pre jeho neskoršiu tvorbu, lebo keď nič iné, učia človeka premieňať myšlienky na slová na papieri.

Prvá Zamarovského kniha vyšla v roku 1960 v Mladých letách. Napísal ju asi za rok, krátky čas, ale keď uvážime jeho práce na prekladoch, slohové dielka v plánovacom úrade, a preklady klasikov i odbornej literatúry, nebolo to až tak prekvapivé. Kniha privádzala čitateľov k najznámejším pokladom staroveku, a podľa toho i vyšla pod názvom *Za siedmimi divmi sveta*. Človeka vtiahla k egyptským pyramídami, nechala ho prejsť sa Semiramidinými záhradami, pozrieť si Artemidin chrám v Efeze, dala mu dotknúť sa vo fantázii Feidiovej sochy Dia, zhliadnuť mauzóleum v Halikarnasse, spoznať záhady rodoského kolosu a pochopiť jedinečnosť farského majáka pri Alexandrii. V knihe možno vidieť Zamarovského nastavenie, dala tušiť kam autor smeruje a na čo kladie dôraz. Nachádzame v nej Egypt, Mezopotámiu, grécke Stredomorie a vydáva svedectvo aj o autorovom jazyku a talente. Ak by aj Zamarovský nenapísal už nič viac, dal by našim čitateľom dotknúť sa dávneho Orientu a Grécka ako málokto. Kniha vyšla na Slovensku ešte sedemkrát a vo svete desaťkrát vrátane Moskvy, Mníchova a Lipska. Jej úspech však nezaručil iba talent autora či pútavosť tém, ale Zamarovského viera, že to, čo píše, má význam pre dnešného človeka, že staré civilizácie postavili základy modernej spoločnosti, že človek vďaka nim rastie. Zamarovský použil v úvode známy obraz a pripodobnil Orient a Grécko k obrom, na ktorých stojí dnešná spoločnosť. Chápal, že sa rodíme v postupných civilizračných uličkách a bol presvedčený o potrebe ich reflexie. Zamarovského viera v antiku ťahá človeka, aby naskočil na jeho myšlienkový prúd a dáva čitateľovi pocit, že to, čo robí, nie je iba čítanie knihy, ale zžitie s dobou, v ktorej sa so Zamarovským pohybuje. Kniha mala úspech a ten úspech bol i víťazstvom starovekého Orientu a Grécka u nás.

Druhá kniha na seba nedala dlho čakať. A ani jej úspech. V roku 1962 vyšlo *Objavenie Tróje* a Ján Čomaj v knihe *Fenomén Zamarovský* pri tomto pozastavení pripomína, že už s ňou dostal Zamarovský pečať klasika. Keď sa poohliadneme za témou knihy, musíme priznať, že by bolo ťažké hľadať silnejší námet či pútavejšiu story. Na jednej strane priam večný príbeh trójskej vojny, na strane druhej príťažlivá zápleтка Schliemannovho života. Zamarovský si vedel vybrať tému, a po tom, keď nás v knihe o siedmich divoch povodil po celom Oriente a Grécku, presunul nás v tejto práci k tábore Achájcov pred trójskymi bránami, teda priamo k počiatkom gréckych dejín. Spoločne s Agamemnonom, Odyseom či Achillom dobýjame pre krásu mýtickej Heleny a túžbu po sláve aj báynu

Tróju. Zamarovský nás zoznámil s týmto slávnym príbehom i s Homérom, ktorý ho zaznamenal. Príbeh *Iliady* však neobjavujeme v jeho hľadani iba na stránkach Homéra. K Tróji a jej tajomstvám putujeme so Schliemannom, jej objaviteľom a pionierom dospievajúcej archeológie. So slávnym Nemcom sa zoznamujeme bližšie, prechádzame jeho plánmi a myšlienkami a nakoniec spolu s ním zažívame celú drámu hľadania a znovuobjavenia Tróje pre modernú vedu. Schliemannovská legenda je dnes už v mnohých bodoch spochybnená. Tento Nemec nebol prvý, kto vypichol miesto, kde by Trója mala stáť, no vo svojich správach a denníkoch vztiahol všetku pozornosť a slávu na seba a z príbehu znovuobjavenia legendárneho mesta sebastredne vytesnil tých, čo mu pomohli. Bol to však aj človek s takmer nevyčerpatelnou energiou, muž, ktorý prežil na ceste do južnej Ameriky stroskotanie, v časoch zlatej horúčky vykupoval na vtedajšom divokom západe zlato, bohatol na vojnách, stal sa vlastnou šikovnosťou popredným petrohradským podnikateľom a nakoniec i poslucháčom prednášok na Sorbonne. Jednoducho, ťažko by sme našli medzi archeológmi väčšieho dobrodruha ako bol práve Schliemann. A ťažko by sme našli autora, ktorý by pred nás predostrel jeho príbeh napínavejšie a preniesol nás do obdobia objavenia Tróje živšie ako Zamarovský.

Ako tretia Zamarovského kniha sa v roku 1963 na pulloch slovenských knižkupectiev objavila jeho práca o Chetitoch pod názvom *Za tajomstvom ríše Chetitov*. Kniha posúvala Zamarovského záujem stále hlbšie do minulosti. Chetiti vytvorili v Malej Ázii druhého tisícročia vyspelú civilizáciu a v niektorých obdobiach hrali v Oriente úlohu prvoradej veľmoci. Už začiatkom druhého tisícročia vedeli pracovať so železom, vytvorili si vlastné písmo, zaujímali sa o literatúru, stavali monumentálne chrámy a paláce a ich panovníci patrili medzi najobávanejších dobyvateľov prednovýchodných dejín. Chetiti sami o sebe predstavujú látku na niekoľko románov, no pre Zamarovského bolo typické, že čitateľom umožnil spoznať dávne civilizácie prostredníctvom príbehu ich objavenia. A tu sa pre autorovo pero skrývala ďalšia dobrá látka a pre vtedajšieho československého čitateľa príbeh s osobitým nábojom, lebo medzi mužov odkrývajúcich v rozvalinách či v klinopise nájdených tabuliek a fragmentov tajomstvá Chetitov, patril i Bedřich Hrozný. Možno i vďaka tomu vzniká pri čítaní Zamarovského Chetitov v čitateľovi dodnes pocit, že sa v knihe nehovorí o civilizácii, ktorá zanikla pred viac ako tritisíc rokmi, ale že kniha rozpráva príbeh koreňov živej civilizácie. Zamarovského rozprávanie pôsobí celkom prirodzene, ľahko a plynulo, no spojiť dávnovek Chetitov s nedávnym príbehom objavenia si vyžadovalo talent i rozprávačskú zručnosť. Zamarovský dal do knihy oboje. Sám o tom až príliš skromne píše, že *ak majú dejiny objavenia Chetitov a osudy ich objaviteľov priam románový charakter, nemám na tom ako autor tejto knihy nijakú zásluhu. Nič si v nej nevymýšľam: je prácou popisujúcou fakty a jej román-*

EGYPTSKO-CHETITSKÁ MIEROVÁ ZMLUVA (13. STOROČIE PRED N. L.)

DETAIL IŠTARINEJ BRÁNY, MESTSKEJ
BRÁNY BABYLONU Z ROKU 575 PRED N. L.

nové prvky vytvoril sám život. Obmedzujem sa len na ich výber, usporiadanie do dramatického sledu, v ktorom splýva bádateľská práca so životnými príbehmi učencov v jednotný celok. Prínos jednotlivých vedcov sa snažím hodnotiť objektívne, a ak venujem viac miesta Bedřichovi Hroznému (1879 – 1952; český orientalista a jazykovedec, ktorý rozlúštil chetitský jazyk a založil chetitológiu, pozn. red.) zodpovedá to jeho významu v dejinách chetitológie a tomu, že táto kniha je súčasne jeho životopisom. Autorove slová o tom, že sa obmedzil iba na výber faktov a ich zloženie do dramatického sledu, plne neodrážajú jeho vlastný literárny vklad. O knihe sa dodnes nie náhodou hovorí ako o archeologickej detektívke a podobné označenie by si od generácií čitateľov nevyslúžila iba dobre zložená kniha. To rozhodne nie! Zamarovský spropagoval knihou civilizáciu Chetitov ako nikto iný, lebo nezáživné fakty prepísal na drámu. Zostal im však verný. Vo svojej dobe kráčal s najnovším vedeckým poznáním. Konzultoval s profesorom Luborom Matoušom z Karlovej univerzity ako i s dôležitými zahraničnými odborníkmi, akými boli profesor Bossert z istanbulskej univerzity či C. W. Ceram z New Yorku. Navyše tým, že bol o Zamarovského knihy veľký záujem, vychádzali stále ďalšie vydania a autor ich dopĺňal o najnovšie poznatky.

Každé ďalšie vydanie tak bolo obsahovo lepšie ako predchádzajúce. A ešte posledná vec k tejto kapitole autorovej tvorby. Zamarovský vydal v priebehu rokov 1960 – 1963 tri knihy, ktorými previedol čitateľa takmer dvoma tisícročiami a podstatnou časťou Orientu a Grécka bez toho, aby opustil Československo. Ďalšie knihy však písal vždy až potom, keď sa vrátil z krajín, kde sa ich príbehy odohrávali. A tá nasledujúca ho priviedla v čase i priestore vôbec najďalej.

Štvrtou knihou sa dostávame k úplným počiatkom histórie. Privádza nás do miest medzi riekami Eufrat a Tigris, do miest, kde vzniká písmo a literatúra. Zamarovský knihu nazval *Na počiatku bol Sumer* (1966) a keďže chcel dať do knihy nielen načítané, ale i videné, trvala mu príprava knihy o Sumeroch dlhšie, ako predchádzajúce. Dvakrát cestoval za pamiatkami do parížskeho Louvru, navštívil Britské múzeum, Berlínske štátne múzeá, Kodaň a hlavne Irak, kam sa dostal v čase najväčších horúčav, ale kde sa mu zároveň podarilo ubytovať sa v tábore preňho nezabudnuteľných amerických archeológov (Čomaj, *Fenomén Zamarovský*, s. 105). Opäť však i konzultoval s odborníkmi. Okrem svojho priateľa profesora Matouška sa obrátil na J. Klímu z Orientálneho ústavu, profesora Parrota z Louvru, Noaha Kramera z Pennsylvánskej univerzity či profesora Lenza z Berlína. Podobne ako pri predchádzajúcich knihách zopakoval úspešný recept a knihu rozdelil na dve časti. V prvej vykreslil objavenie civilizácie Sumerov modernými bádateľmi, o čom v úvode píše: *Pred sto rokmi sa o Sumeroch nevedelo takmer vôbec nič, pred päťdesiatimi málo. Dnes vieme, že to bol prvý historicky známy národ na našej zemeguli. Ba čo viac – národ možno s najväčším pôvodným vkladom do všeludskej kultúry.* V druhej časti nás privádza k samotným Sumerom, opísal ich mestá, stavby, literárne diela, dejiny. Toto rozdelenie na objavovanie kultúry a dejiny kultúry ako takej už patrilo k Zamarovského štýlu, priam k jeho podpisu. Čitateľ vedel, čo môže od jeho kníh čakať. Boli to fakty, dobrodružstvo, hľadanie a nachádzanie. Zamarovský zhŕňa mnohé prvky svojej poslednej knihy, ale môžeme povedať, že i celej tvorby do slov: *Táto kniha patrí do „literatúry faktu“, ktorá je náprotivkom literatúry zvanej „science-fiction“. Ide v nej teda o fakty, nie o fikcie, a to fakty z oblasti vedy. Pritom sa neobmedzuje na ich sprístupňovanie, ale vŕhuje čitateľa priamo do procesu ich hľadania, objavovania, preverovania a hodnotenia. Keď hovorí o vede, hovorí o ľuďoch; veda a osudy tých čo sa jej venujú, sú predsa neoddeliteľne spojené. Za svoju úlohu považuje podať základné informácie o súčasnom stave vedeckých poznatkov a o cestách, ktorými sa k nim došlo. Usiluje sa pritom spájať vedecký prístup s umeleckým podaním; ináč by nebola literatúrou, ale len informatívnym prehľadom. Neváha použiť básnickú metaforu namiesto zložitej vedeckej definície, keď sa to javí výhodnejšie, a hoci sa zaoberá vážnymi vecami, netvári sa vždy vážne. Ak niekedy pôsobí dojmom „dobrodružného čítania“, je to len preto, že vo vedeckom bádání má dobrodružstvo trvalé domovské právo*

a že problémy, ktoré musia vedci riešiť, sú v podstate rovnaké ako problémy detektívov (lenže zvyčajne zložitejšie). Vždy je to však literatúra o faktoch a bez autorských výmyslov; hlavné slovo v nej majú sami vedci. Autor sa síce nezbaňuje práva na vlastné stanovisko, ale necháva čitateľovi voľnosť, aby si sám urobil úsudok. Na jednom tu zvlášť záleží: prispievať k tomu, aby sa nepríliš vychodené chodníčky spájajúce svet vedy so životom ostatnej spoločnosti, premenili na široké cesty poznania a porozumenia. Všetko čo autor napísal o svojej poslednej knihe platí a je neoceniteľnou definíciou literatúry faktu. Na počiatku bol Sumer u nás prešliapal ani nie, ako sám Zamarovský píše, „nepríliš vychodený chodníček“, ale odhalil, že takáto cesta existuje, lebo o pradávnej civilizácii Sumerov sa dovtedy na Slovensku vôbec nepísalo. A pritom bolo o čom písať! Prvé mestské štáty, monumentálne chrámy, paláce, administratíva, písmo a literatúra sa rodili v Sumeri tisíročia pred vznikom Ríma. Sumeri prežili svoje najslávnejšie obdobia v treťom tisícročí a vytvorili civilizáciu, ktorá ovplyvnila na celé veky celú Babylóniu a v mnohom i okolitý Predný východ a Stredomorie. Zamarovský všetko naznačil už názvom knihy odkazujúcim na skutočnosť, že práve Sumeri tvoria vďaka vynájdeniu písma počiatky histórie. Na Slovensku zostala jeho kniha (ale i mnohé ďalšie) osamotená.

Vyspelá sumerológia u nás dodnes nevyrástla, no i napriek tomu by Zamarovskému zrejme poskočilo srdce, keby vedel, že raz to budú práve Slováci, kto povedie systematický archeologický výskum na takej významnej irackej lokalite, akou bola sumerská Umma. Na lokalite tohto významného mestského štátu, ktorý ležal v srdci Sumeru a z ktorého pochádzajú mnohé písomné nálezy, no ktorá i napriek tomu zostávala až do 21. storočia takmer nepreskúmaná, robia v posledných rokoch výskumy odborníci zo Slovenského archeologického a historického inštitútu. Ide o dosiaľ najdôležitejšiu slovenskú sondu do sumerského sveta. Slováci spolu s ďalšími výpravami v Iraku prinášajú svetu nové fakty a dopĺňajú doteraz neznáme obzory sumerských reálií a dejín. Prvé zistené poznatky sa prostredníctvom krátkeho zhrnutia riaditeľa inštitútu Drahoslava Hulínka dostali aj do posledného vydania knihy z roku 2017 vo vydavateľstve PERFECT. Veda teda žije ďalej, a kým Zamarovský mohol, dopĺňal každé ďalšie vydanie o nové poznatky, ako to bolo napokon i v prípade jeho ďalších kníh. Keď napríklad v roku 2003 revidoval už štvrté slovenské vydanie, s istým uspokojením a zároveň i sklamaním mohol konštatovať, že zásahov nemusel robiť veľa, lebo kniha i napriek odstupu rokov zostávala faktograficky živá. Píše: *teraz, keď kniha vychádza vo štvrtom vydaní, môžem konštatovať, že hoci od jej napísania uplynulo už 37 rokov, nemuselo sa v nej napriek tomu v porovnaní s predchádzajúcimi vydaniaми takmer nič meniť ani dopĺňať. Je to preto, lebo krátko po jej odovzdaní do tlače sa vykopávky v starom Sumeri zastavili. Iracká vláda totiž stanovila na udeľovanie výkopových licencií také podmienky, že Angličania*